

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Egyúttal a Kolozsvárt létesített 1848—49. orsz. ereklye-múzeum, Abony városi, alsófejérmegyei, bácsmegyei, Baja városi, szolnokdobokamegyei, brassói, budapesti, csongrádmegyei, fehérmegyei, gömörmegyei, hontmegyei, kolozsvári, marosvásárhelyi, szabolcsmegyei, szentesi, tolnamegyei, tordai, torontálmegyei, török-becsei, vasmegyei honvéd-egyletnek, valamint a kolozsvári márcz. 15. állandó bizottság, a Kossuth-bizottság és Vasvári-kör hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Szigethy Miklós ezredes, Végh Bertalan ezredes-alelnökök Esterházy Miguel gr., Finaly Henrik dr., Gámán Zsigmond, Gyarmathy Mikós, Huszár Sándor br. Kőváry László, Martin Lajos dr. Sárkány Ferencz, Szabó Samuel és Szász Gerő.

FELELŐS SZERKESZTŐ

KUSZKÓ ISTVÁN,

az ereklye múzeum őre.

RENDES MUNKATARSÁK:

Alsó-Kubinból: Bulla György. **B.-Hunyadról:** Gyarmathy Zsigmond, Gyarmathy Zsigmondné, **Beszterczéről:** Csernátoni Gyula dr. **Braasóból:** Baráczy Sándor, Koós Ferencz. **Budapestről:** Benedek Elek, Bethlen Miklós gr. id. Degré Alajos, Hegedüs István dr., Helfy Ignác, Hentaller Lajos, Horváth Boldizsár, Jakab Elek, Jókai Mór, Károlyi Gábor gr., Kreith Béla gr. Pulszky Ferencz, Reiner Zsigmond dr., Szinnyey József id., Tisza László, Tokaji László, Torma Károly. **Csikszeredából:** Benedek István. **Deésről:** Kádár József. **Hidvégről:** Nagy Sándor. **K.-Vásárhelyről:** Balogh Vendel dr. **Kolozsvárról:** Bartha Miklós, Benel Ferencz, Deáky Albert, Ferenczy Zoltán dr., Gyalui Farkas dr., Hegyesi Vilmos, Hory Béla, Jékey Aladár, Kovács János, Kuzkó Istvánné, Lővei Klára, Magyary Mihály, Márki Sándor dr., Mayer János, Sebesi Samu, Szádeczky Lajos dr., Veress Endre, K. Weress Sándor. **Lugosról:** Dengi János dr., **M.-Bogátról:** Tokaji Etelka. **M.-Vásárhelyről:** Imreh Sándor. **Nagybányáról:** Törökfalvi Pap Zsigmond, **N.-Sajórol:** Sebestyén József. **Nagyváradról:** Hegyesi Márton; **Nyiregyházáról:** Krúdy Gyula. **Sátoralja-Ujhelyről:** Matolay Etele. **Sepsi-Szent-Görggyről:** Várkonyi Endre. **Székely-Udvarhelyről:** Ugron Gábor, Vajda Emil dr. **Székesfehérvárról:** Éder József dr., **Alsó-Szóvát:** Dézsi Mihály. **Tordáról:** Borbély György, Ferenczy Ferencz. **Vizaknáról:** Szentkatolnai Bakk Endre. **Rajzoló munkatárs:** Nagy Gyula tanár. **Fényképező munkatársak:** Dunky Ferencz, Dunky Kálmán.

Szerkesztőség és kiadóhivatal, hozzá a lapot illető minden küldemény Intézendő: Kolozsvárt, Széchenyi-tér 27. sz. Orsz. Tört. Ereklye-Múzeum helyiségében.

••• A m. posta takarékpénztár clearing és cheque forgalmában a kiadó-hivatal száma 3213. •••

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ara negyedévre 1 frt. — Külföldre 1 frt 25 kr.

A lap az első számtól megrendelhető. — Diszes borítékba kötve az I. évfolyam ára 5 frt.

TARTALOM:

	Oldal
A szabadságharc emlékszoibrai. I.	133—134
Rétyi Antos Ferencz életrajza.	134—135
Tárcza:	
A „Sánta huszár” naplója. (7. közlemény).	136—139
Halálozások:	
Cserépy István. — Horváth Gábor. — Kozmovszky Antal.	
Mrákovits Jakab. — Verézy Lajos.	139
Különmélekedések:	
Mennyi adófizetés esetén van a honvédeknek nyugdíj-jogsultságuk? — Hol a 11 zászlóalj zászlója? — Kossuth szobra. — Mi lesz Kossuth koszorúival? — A vízaknai honvédek emléke. Turóczy Mózes ágyúi.	139—140

BORITEK TARTALMA:

Adakozások a Kossuth-szoborra. — Sajtóhiba. — XXV. Társas estély — Felhívás a tanulókhöz.

Honvédegyletek köréből:

A 48-as-honvédegyletek autonómiájaa.

Kossuth Lajos emlékszoibrára. Adjon mindenki annyit, a mennyit jó szívvvel adhat. A pénzt az érkezés napján takarékpénztárba helyezzük, hogy kamatokban is növekedjék a tőke. Az adományokat a „Történelmi Lapok” hasábjain nyugtázzuk. Itt legkönnyebben megtalálja az utókor, kik voltak azok, kik filléreikkel hozzájárultak a nemzet legnagyobb fiának emlékszoibra létesítéséhez.

Pálincás Gyula I. ivén: Valkó Györgyné 50 kr., dr. Szabó Mihály 1 frt, Biczó Vilmos és testvérekéi, Biczó Gyirika és testvérekéi, Gömör Zsuzsika, Szívós Ferencz, Rác Ferencz 50—50 kr., Molnár Dánielné, Tóth Rózsika, Hegedűs Hildegárd 20—20 kr., Pálincás Elvira 50 kr., Thurzó Alajos 20 kr., Müller Ilonka, Müller Kálmánka, Pap Ernő, Yajda Margitka, Balla Iréne, Sz. Balogh Margit, Salamon Ferencz, Székely Jenő, Pesti Lászlóné, Pesti Jenőke, Szabó Mihály, II. E. 10—10 kr., Gerzsán Pálné 20 kr., N. N. 10 kr.

Osszesen 6 frt 80 kr.

Iszlay Pálné úrnő ivén Torda: Iszlay Pál 60 kr., György János, Jakab Gergely, Székelyhidú Sándor, Bagozy József 50—50 kr., Osztián Lajos, Körösfő Sándor 30—30 kr., Szentkovits Géza 50 kr., Szász Dénes 20 kr., Szilágyi Albert 50 kr., Lipovits Ferencz 40 kr.

Osszesen 4 frt 80 kr.

Uttzás Lajos 1848—49. h. Uzdí-zent-Péterről 1 frt — kr.

Ehhez a m. számunkban kimutatott összeg 173 frt 98 kr.

Osszesen 186 frt 58 kr.

A száznolcvanhat frt 58 kr. ideiglenesen el van helyezve a kolozsvári kereskedelmi bankban a 2082. sz. könyvecskében.

Sajtóhiba. A Tört. Lapok 14 számában Kossuth Lajos szobrára történt adakozások nyilvános nyugtázásánál az a nyomdahiba fordul elő, hogy: a brassói honvéd-egylet által 32. sz. a. beküldött ivben Brenner József adott 50 krt miután Brenner József nem létezik és nem adakozott, hanem adott 50 krt *Krämer József*. Ezt a nyomdahibát helyesbitjük.

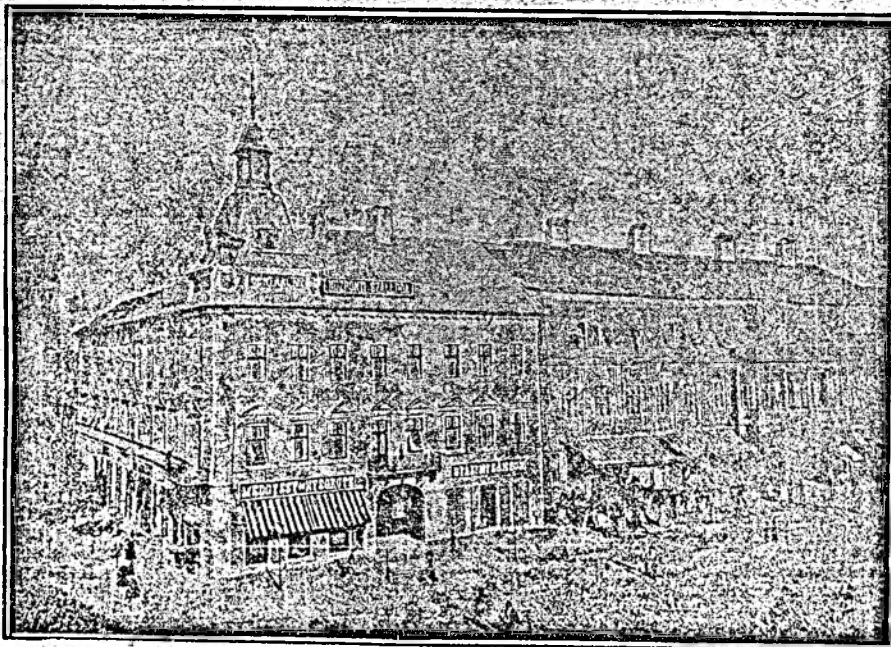
NAGY GÁBOR

Központi szállodája, étterme és kávéháza

KOLOZSVÁRT,

a Bánffy-palota mellett, a város központjában, 36 utcára nyíló szoba a legmodernebb, egészen új berendezéssel, kilátással a főterre, a goth székesegyházra és három főutcára.

Telephon összeköttetés. Társas- és magánkocsi-közlekedés minden vonathoz.

Mérsékelt szoba-árak. Minden szobában árjegyzék. Tisztaság és pontos szolgáltatásra kiváló gond van fordítva. Kávéház, nyári és téli étkező helyiségek. Nagy díszterem, mely ballok, társas étkezések, felolvasások és hangversenyek tartására alkalmas.

Utazóknak a legkényelmesebb lakás.

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Hirdetések a kiadóhivatalban vétnek fel.

Feladó szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN.
az ereklye-múzeum őre.

A lapszemléti és anyagi részét illető közlemények az ereklye-múz. őre címére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.

Előfizetési árjak:
11, évre 1 frt, 1/2, évre 2 frt, egy évre 4 frt

Kéziratok nem adatkak része.

A szabadságharcz emléksobrai.

I.

1891. jul 30.

Szeretném minden oldalról megvilágítani ezt a tárgyat, a melyet most tollamra vettem.

Szeretnék e kérdéstről nagyon szépen írni, hogy hangulatot keltsek a magyar önvédelmi harcznak minden katonájában, de főleg azok körében, kik többnyire sebzett testtel, szívükben pedig véglehetőségig ki nem alvó honszerelem lángjával őrzik emlékét a nagy napoknak.

Ezekhez s ezek fia- és leányaihoz szólok, kiknek lelkükben és szívükben az értelem és érzelem nemes tettek által harmonikusan nyilatkozik; míg az elsővel végig tekintenek a közelmúlton, lelki szemekkel belátnak a jövőbe, szívükben egyrészt a kegyelet virága fakad, másrészt pedig önkéntelenül tettre, maradandó alkotásra ösztönzik környezetüket is.

A „Tört. Lapok”-ban többször hangsúlyoztuk, hogy buzgólkodni kell a magyar önvédelmi harc emlékezetét fentartó szobrok létesítésére irányuló gyűjtés körül. Hozzá tettük azonban mindig, hogy *nem kell sietni* a szobrok felállításával, hanem a gyűjtött pénz kamataiból segíyezni kell az inséges honvédeket, példát kell mutatni arra, hogy a fiatalabb nemzedék a szabadságharcz élő katonáiban tanulja tisztelni és becsülni azokat a

Rétyi Antos Ferencz
őrnagy a 32-ik zászlóaljban.

harctéren megtették kötelességüket azok is, a kik életüket áldozták, azok is, a kik életüket kockáztatva, vérükkel adóztak a szabadság, egyenlőség és testvériség szent eszméiért.

Most egy szent kötelesség hárul minden honfúrra és honleányra.

Elvetni a magvát annak, hogy hazánk fennállását biztosító eszmék iránti kegyelet a honfiakban századokról századokra ép úgy ápoltsassék, mint a hogy ápoltatik két ezredév óta az emberiség lelkében a Krisztus tana: *a szeretet virága.*

Elvetni a magvát inkább bölcsességgel mint anyagi erőt felülmúló áldozatkészséggel.

Gondoskodni kell arról, hogy emberöltőről-emberöltőre alkalom adassék *több száz éven keresztül* szobrok felállítására rendre mind ama helyeken, a hol hősök a szabadságért a földet vérükkel áztatták, vagy a hol csontjaik porladoznak.

A csatatérekben, hősök csontjai felett koronként emelkedő eme szobrok a hazaszeretet szent tüzeit fogják éleszteni a késő unokák szívében. Úgy fognak feltűnni, mint a múltak homályából, a

sírból kikelő vezérek szelleme, melyek előljárnak a küzdclemben s lelkesítenek a hazaszeretben s irányt jelölnek a haladásban.

Végrendelkezni és alapítványokat kell tenni erre a célra.

Ne gondolja ám valaki, hogy ez kivihetetlen.

Szépen kidolgozott tervezettel nagyon becses alkotások kivitelét bizhatjuk a jövődre.

Szükséges az, hogy alapítványokat tegyünk és azoknak helyes kezeléséről gondoskodjunk.

Ez alapítványok egy bizonyos évtized vagy évszázad múlva akkora tőkét érhetnek el, a melyekből bármily impozáns szobor létesíthető lesz a késő unokák által.

Példa erre a következő két számítás. Ha egy frtot most takarékpénztárba helyezünk s gondoskodunk arról, hogy annak kezelése és kamatoztatása emberöltőről-emberöltőre biztosíttassék, a következő eredményt érjük el:

Egy frt 4% kamattal lesz

Egy frt 5% kamattal lesz

25 év múlva	2 frt 67.6658 kr.	25 év múlva	3 frt 39.3864 kr.
50 " "	7 " 11.1067 "	50 " "	11 " 47.4663 "
75 " "	18 " 95.9453 "	75 " "	38 " 83.8327 "
100 " "	50 " 50.5049 "	100 " "	131 " 50.5012 "
125 " "	134 " 64.6358 "	125 " "	445 " 32.3156 "
150 " "	358 " 92.9232 "	150 " "	1507 " 96.9638 "
175 " "	956 " 83.8305 "	175 " "	5106 " 55.5467 "
200 " "	2550 " 76.7594 "	200 " "	17292 " 57.5656 "
225 " "	6799 " 91.9077 "	225 " "	58558 " 30.3030 "
250 " "	18127 " 44.4409 "	250 " "	198300 " 99.9961 "
300 " "	128825 " 85.8483 "	300 " "	2351493 " 13.1275 "

azaz százhuszonnyolczezernyolczszázhuszonöt frt 85 kr.

azaz 2 millió 351 ezer 493 frt 13 kr.

Ekkora összegbe a mi szobraink alig kerültek.

Ez a számtani példa, melyet Wilhelm József kereskedelmi akadémiai tanár kidolgozása nyomán közlünk, fogalmat ad arról, hogy az elvetett mag, a letett tőke negyedszázadról-negyedszázadra miképen növekszik. Természetesen, hullámvásznak van a kamatláb is kitéve, esélyeknek vannak a pénztárak is kitéve, a melyekben az elhelyezett tőke nem egyszer veszélyeztetve lehet.

Helyesen kieszelt módozatokkal azonban a kamatláb hullámvás okozta veszteséget el lehet enyésztetni, valamint a tőke veszélyeztetését is.

Hogy miképen lehet gyakorlatilag ezt a tervet keresztülvinni, arról a közelebbi számban referálunk.

Rétyi Antos Ferencz

őrnagy a 32. zászlóaljban.

* 1822 aug. 22-én, † 1876 márcz. 12-én.

(Arczképpel.)

Az erdélyi hadsereg egyik rég elhunyt vitéz, a hadjáratban sok érdemet szerzett intező tagjáról emlékezünk meg, ki a társadalmi életben ép úgy, mint a harezterén a haza és a nemzet javára munkálkodni olyan kötelességnek tartotta, a melyet teljes odaadással teljesített s melyért a minden oldalról nyilvánuló elismerés elől mindannyiszor szerényen félrevonult.

Antos Ferencz az 1848—49. hadjáratban folytonosan Erdélyben szolgált és Bem alatt minden csatában részt vett: legelőbb Dobay Károly második székely gyalogezredesnek Kolozsvárt volt segéd tisztje.

Ekkor kezdették a hőnévésapatokat felállítani, szervezni; később a 11. hőnévézászlóaljnak lett parancsnoka, midőn Bem 1848. karácsonykor Kolozsvárra bevonult, néhány napig pihenőbe a zászlóalja Kolozsvárra rendelve, ezen 11. zászlóaljnak néhai báró Radák Istvánné gróf Rhédey Klára egy igen szép és értékes zászlót adott, melynek egyúttal felszentelésekor zászlóanyja is volt a néhai báróné. E zászlóról lapunk „Különfélek“ rovatában megemlékezünk.

Rétyi Antos Ferenczre vonatkozólag az alábbi érdekes adatokat tartalmazza a Kolozsvári Ereklje-Muzeum birtokában levő hivatalos anyakönyvi lap.

Anyakönyv (illetőleg anyakönyvi lap).

Vezeték és keresztnéve: <i>Rétyi Antos Ferencz</i>		termete: <i>közép nagyságú</i>	
Fegyverneme: <i>gyalogság</i>		haja: <i>gesztenye szín</i>	
Rendi állása: <i>őrnagy</i>		szeme: <i>fekete</i>	
Születési	éve: <i>1822 aug 12.</i>	orra: <i>szabályos</i>	
	helye: <i>Réty</i>	szája: <i>szabályos</i>	
	megyéje: <i>Háromszék</i>	arczszabása: <i>kerekded.</i>	
Jelenl.	lakhelye: <i>Erzsébetváros</i>	ismertető jelei: <i>nincsenek</i>	
	megyéje: <i>Küküllőmegye</i>	be van-e oltva? <i>igen</i>	
Vallása: <i>református</i>		testmértéke <i>5 láb 3 hüvely</i>	
Állapota: <i>nőtlen</i>		Nyelvismeretei: <i>a magyar és német nyelvben jártas, ért francziául és románul</i>	
Év, hó és nap szerinti	Mikor lépett be a hadseregbe: <i>1839 augusztus 15-én</i>	Minő csatákban és ütközetekben vett részt? <i>Az 1848—49. hőnévédelmi harc kisebb és nagyobb csatáiban és ütközeteiben</i>	
	Mikor lépett a hőnévédségbe: <i>1849 szeptember 20 a XI. hőnévézászlóaljhoz</i>	Minő érdemjelekkel bír? <i>a III. osztály 1849. érdemjellel</i>	
Mikor és mi módon jutott közvetlen a hőnévédségbe: <i>Ő cs. kir. apostolt Felsőnének 1869-ik évi szeptember 20-án kelt legfelsőbb elhatározásával gyalog-őrnagynyá kinevezetett</i>			

Idő folytán bekövetkezett változásainak jegyzete		
Év, hó	nap	az esetek bejegyzése
1840 július	18	mint kötelezettség nélküli hadapród a 2-ik székely gyalogezredhez felavattatott
1840 július	18	hadfi-tizedessé előléptetett
1843 június	2	örmeztérre előléptetett
1846 június	30	II. osztályú alhadnagygyá előléptetett
1848 június	30	ideiglenesen ezredti segédtrózzá kineveztetett
1848 aug.	20	István főherceg által mint az erdélyi honvédparancsnokok fősegéde Kolozsvárra rendeltetett
1848 sz. pt.	20	a XI. honvédszászlóaljhoz századossá kineveztetett és a fennebbi minőségben meghagyott
1848 nov.	22	Nagy-Váradon a hadmegye vezetésével ideiglenesen megbízott
1848 decz.	15	Bihar mezővárosába rendeltetett és a 23. honvédszászlóalj szervezésével megbízott
1849 május	20	Gyulafehérvár alatt megsebesült
1849 május	31	Gyulafehérvárnál tanúsított bátorságáért a III. osztályú érdemrenddel feldisztetett
1849 június	2	őrnagygyá és a 32. zászlóalj parancsnokául előléptetett
1849 július	16	Kőhalmi csatában megsebesült
1849 aug.	20	Zsibónál a fegyvert letette
1850 aug.	18	Pesten a cs. kir. hadtörvényszéknél önként jelentette
1851 április	1	a védhadban való részvétele miatt 2 évi várfogságra ítéltetett, kegyelem útján a büntetési idő elengedtetett
1851 május	1	Birtokára vonult Háromszékre és gazdaságtal foglalkozott
1861 május	20	Nemes Három- és Miklósvárszékek képviselőbizottmánya főjegyzőnek megválasztotta
1861 június	10	Sepsi-Szent-György városa I. főjegyzőjének megválasztotta

Szabadságharcz előtti szolgálatából írja róla 1869 jan. 9-én kelt levelében Vida Dániel úr Háromszék megye főjegyzője, kivel ugyanazon ezredben, részint mint tisztenccz (Cadet) részint pedig mint császári királyi alhadnagy szintén szolgálatban volt, hogy szolgálata ideje alatt jeles tehetségei és tulajdonai elismeréséül, kiváló becsülésben részesült.

Érdekes Rétyi Antos Ferenczről néhai Bem József magyar altábornagy és erdélyi hadvezér fősegéde Lőrincz József honvéd-őrnagy Markosfalván, 1868 jun. 1-én kelt következő nyilatkozata:

Legtisztább tudomásom szerint lelkiismerettel bizonyítom azt, hogy Rétyi Antos Ferencz mint őrnagy és a 32. zászlóalj parancsnoka, az erdélyi hadjáratban tevékeny részt vett s fáradhatatlanul és lankadás nélkül szolgált, az utolsó kapitulációig, buzdítván mindig a mikor szűkeg volt, nélkülözések és balesemények között higgadságát egyiránt fentartotta, csatákban és ütközetekben merész és helyéttartó, olykor más parancsnokokra is irányadó; táborozás és tájjaratok alkalmával szemes, rendtartó és szelid, megnyerő és barátságos minden rendű lakosokhoz.

Eképen lón ő kiemelve a hadvezérhez időnként beérkezett tábori- és vidéki parancsnokok jelentéseiben is s ugyanezen kitünő érdemei a magyar kormányhoz felküldött relációkban a hadvezér által feljelentve, s sajnálom, hogy ilyen jeles tetteket eredeti okmányokkal nem igazolhatok, minthogy azok a segesvári ütközetkor részben, részben a dévai kapitulációkor elvesztettek.

A fentebbi nyilatkozatot igazolják: Vida Dániel honvéd-őrnagy, Bong Zsigmond honvédszász-hadnagy.

Rétyi Antos Ferencz a felelős magyar miniszterium kinevezése után a honvédségbe lépett mint őrnagy. Azonban közbejött betegeskedése miatt 3 év múlva nyugdíjaztatta magát. Ez időtől minden idejét egész haláláig a köznek szentelte.

A szabadságharcz elhunyt bajnokának sokoldalú érdemeit élénken illusztrálja a halála alkalmával nyilvánult részvét, valamint a Protestáns egyház és iskolai

lap 1876. évi 14 számának szép megemlékezése, melyből átvesszük a következőket:

Rétyi Antos Ferencz hosszas betegeskedése után, márczius 12-én meghalt.

Nagyszámú közönség volt a temetésén, melyben képviselve volt a nép minden osztálya. Megható részvét nyilatkozott a nagyszámú népgyülekezet kebelében az elhunyt jeles férfiú iránt.

Rétyi Antos Ferencz 6 éves koráig az apai háznál neveltetett, édesapja volt Antos József kir. pénztárnok, édesanyja Vajna Anna úrnő, a gondos és fáradhatlan szülők erényes nevelésben részesítették őt, hat fitestvérét és két nővérét, a nyilt és művelt ház nevelése fogékony talajra talált a jeles gyermek kebelében.

Antos Ferencz 6 éves korában a nagyenyedi főiskolába került. Ott tanult mint jeles növendék 1838-ig.

Nagyenyedi tanuló korából egy epizód mindig élt lelkében. Ugyanis 1834-ben herceg estei Ferdinánd Erdélyt beutazván, midőn Nagy-Enyeden megfordult, néh. Szász Károly tanár az őt Antos-fiút, mert akkor őtön tanultak testvérekül Nagy-Enyeden, a herceg elébe vezette, bemutatta ama kedvező nyilatkozattal, hogy ezek mind testvérek és mindenik első a grádusában.

Mint honvédtiszt az 1848—49. hadjáratban 15 kisebb-nagyobb csatában vett részt. kétszer sebesült meg. Gyulafehérvárnál, mint az ostromló sereg főparancsnoka, hosszabb ideig működött s az ott tanúsított bátorságáért Bem tábornok által a III. osztályú érdemkereszttel disztetett fel.

A fegyvert 1849 augusztus 20-án Zsibónál tette le s azután egy évig bújdokolt, többnyire a Királyhágón tul. 1850 aug. 20-án Pesten a cs. k. hadtörvényszéknél önként jelentette magát, hol két évi várfogságra ítélték, de kegyelem útján a büntetési idő elengedtetett.

Akkor hazajöven, a gazdaságnak szentelte idejét, mintaszerű gazdaságot folytatott.

Mint testvér odaadó szeretettel volt testvérei iránt, kik jelenleg őtön vannak életben, mint rokon a legmelegebb kebelével osztozott a rokoni szeretetben; mint ember részvéttel volt embertársai, különösen a szenvedők irányában, mint barátoknak a hűség lelkesítette kebelét, mint honfi, midőn ideje volt, küzdött a szabadságért, azután a hazai irodalom pártolásában anyagilag is és szellemileg is részt vett.

Érdemeit a sepsii ref. egyházmegye elismervén, 1866-ban algonokának választotta, ezen a pályán is, mint vallásos gondolkodású hivatalnok, hivatalának buzgón megfelelt mindig.

Meghagyása szerint temetése a legegyszerűbben kellett volna, hogy lefolyjon, de a honvéd-tisztikar mégis lejött K.-Vásárhelyről, díszíteni hű bajtársa gyászmenetét, a család egy koszorút tett koporsójóra, mely szíve felé volt helyezve.

Háromszék megye tisztikara szintén megjelent egy koszorúval s Horváth László főjegyző tolmácsolta a családi sírbolt előtt a tisztikar fájó részvétét.

A honvéd-tisztikar is hozott egy koszorút, melyet Kraft százados búcsuszavak kíséretében tett le.

Ohajtása szerint kardját és csákóját vele együtt tették a sírboltba.

És az érdem kivívta a temetésnél is a nagyszámú közönségben a részvét azt az őszinte kifejezését, mely a halálban mindig őszinte.

T Á R C Z A.

A „Sánta huszár” naplója.

7)

(Utánnomás tilos).

Brussza és környéke.

(Elazállásoltatásunk — Achmed bey traktálózása. — Az angol konzul látogatása. — Mertai, Kossuth szakácsának halála. — Utazás Kiurabia felé. — Szolimán bey igazságszolgálatára.)

Ha nem tanultam volna gyerekkoromban, hogy a paradicsom a Tigris és Eutrát folyók közt volt, most azt állítanám, hogy annak a brusszai völgyben kellett lennie. Közvetlen a meredek égbe nyúló 8000 láb magas Olympus hegy lábánál fekszik Brussza városa, mintegy 80.000 lakóssal, büszkén emelkedve ki az előtte elterülő bűvös völgy kebléből. A völgy ölet az Olymp oldalából eredő kis patak kigyózza be kristály-tiszta vizével, ábrádosan susogva; a patak partjait ciprus-, olaj- és platánfák szegélyezik, hús árnyékkal kínálva meg a fáradt utast, és a zömben annyira múlatni szerető brusszai nők csoportjait; a völgyet bámulatos szorgalommal mivelt szőlő, narancs, olaj, citrom- és szederültvények borítják, selyem-tenyésztésre kiválóan berendezett épületeikkel, melyek a messziről szemlélő előtt mint megannyi kis tündér lakok tűnnek fel. De mit erőlködöm én e völgy szépsége leírásában? Nem elég e annyit mondanom, hogy a völgy hajdan a nimfák és tündérek laka volt, s Olympus istenei ide jártak le múlatni!

A várostól nem messze olajfák szomszédságában áll végül a híres brusszai fürdő, Herkules-fürdő vizeihez hasonló melegségű bő forrásaival, s páratlanul berendezett fürdőivel.

Brusszán is valami laktanya-féle épületben szállásoltattak el. Megérkezésünk napos valék. Este 10 óra körül, épen midőn Kossuth nyugodni készült, az épület másik oldalán levő nagy szobából vig dal és jókedv zaja tört át a Kossuth szobájába.

Kossuth felkért, nézném meg, mi okozza e szokatlan zajt? — Hát Achmed ezredes laktanya-parancsnok traktálta vendégeit.

Egy hosszú, dúsán terített asztal körül láttam Kossuth csaknem egész kíséretét, itt-ott egy török tisztel tarkázva; az asztalfőnél Achmed ezredes állott, jobb kezében sörös poharat tartva, baljával pedig verve a taktust, mellette Harazi Gyula, ki nehányad-magával egy kopott gitár kíséretében danolta az „Ég a kunyhó, ropog a nád” népdalt. Ihász Achmed ezredes jobbán, Cseh Imre bátyánk pedig balján, tolmácsolva a népdal értelmét. — Referálva a folyamatban levő eseményekről, visszatértem, s magam is a múlató társaságba vegyülve, vígadtam, mint-hajdan Bacchus e vidéken.

Az angol konzul családjával együtt meglátogatta Kossuth családját, úgy és Bathhányékat is, kik Brusszán múlatásunk alatt többször tettek egymásnak látogatásokat, s igen jó viszonyban éltek együtt.

Egy párszor, mint Kossuth kísérője én is ellátogattam a konzulhoz, s még érzelegtem is a konzul magas szőke hajú leányának, és pedig törökül; fárasztó s izzasztó munka volt, biz az, mert aligha tudtam 200 török szót, de meg kellett menteni a „Hungarian gentleman” nevet.

Egész márczius hónapot Brusszán töltöttük; bebarangoltuk a város gyönyörű vidékét, felkeresve többször a híres brusszai fürdőket, s a brusszai selyemgyá-

rakat, hol a legpompásabb keleti selyemkelmék készülnek, roppant változatosságban. Az idő mindig kellemes távasszias volt, s csak az Olympus hótakart órma mutatta, hogy átteleltünk.

Megérkezésünk harmadik hetében Mertai Károly bajtársunk, a Kossuth szakácsa hirtelen meghetegedett, s másnap márczius 16-án bélyguladas következtében meg is halt; az Olympus oldalán levő kis temetőbe tettük örök nyugalomra*) Hirtelen halála azonban sokakban mérgezés gyanuját keltette fel, s helyét idegen egyénnel nem óhajtván pótolni, Németh Józsi főhadnagy önként ajánlta fel magát Kossuth konyhája vezetésére, s hívatásának egész Törökországban léte alatt híven meg is felelt.

Mint Mózes a pusztában, mi is 40 napi pihenés után ápril 6-án, reggel lóra kerekedve, podgyásznakat teve-kavaránra rakták és Szolimán bey (a szultán külön megbízottja) felügyelete alatt egy csapat török huszár kíséretében útnak indulánk Kiutahia felé.

A városból kiérve virágos kertek, citrom- és narancsültvények, szőlőtelepek, cseresznye-, dió- és gránátalmák között vezetett (mesébe illő) regényes útunk; később gyönyörű gesztenye-erdőben pihentünk, és este felé szederültvények között értünk Ákszu (Fehérvíz) faluba. Ápril 7-én Jenigyöl (vagy Ejnigyöl) volt állomásunk, hol Ács Gidával egy elhagyott ház padlásán háltam. Másnap lassan hágyva igen kies vidékeken át értünk a megragadó szép fekvésű Kursuná-ra (Ólmos.) Ápril 9-én mindig emelkedve vadregényes tájakon értünk Bázárdzsikra, (Vásárhely) honnan másnap őserdők közt és kietlen hérczeken tíz órán tartó igen fáradságos lovaglás után értük el a szegény, rakófaból készült Durdurga falut. E magas hegyvidéken már zab sem tenyészik, lakásait Kis-Ázsia leghírhedtebb zsványainak mondják, e zsványok azonban minket szíves vendégszeretettel fogadtak és láttak el.

Itt egy meglepő jelenetnek valánk tanúi: Midőn e faluhoz értünk, Szolimán bey (testőrezredes) a szállás-csináló juszbásit (századost), ki hozzá valami szálláshiányért jött jelenteni, hirtelen lefogatta, és leszállva lováról, egy kancsuka féle korbácsccsal kegyetlenül elverte. Később, úgy harmincz év múlva, midőn egy honvéd-alezredes egy honvéd-kapitányt, kinek felesége az alezredes szakácsnéját szolgálataiba merte fogadni, oly rendszeres üldözésbe vett, hogy a kapitány kénytelen volt magát nyugdíjaztatni, eszembe jutott a szegény juszbási, s megvallom irigyeltem sorsát, mert ő a krimi hadjáratok végével mint bimbási (örnagy) végignézte, mint degradáltatik Szolimán bey közlegénynyé s fosztiatik meg rendjeleitől.

Kiutahiai életünk.

(Megérkezésünk. — Hogy laktunk a laktanyában? — Kossuth kertje. — A katonai fedezet és előnyei. — Szolimán bey rendelete életbiztoságunk tekintetében. — Életmódunk. — Kapner vendéglője és Lüllei kantinja. — Dalárdánk működése. — Ács Gida gúnyverse, a melylyel csúfoltak. — Olvasókönyvünk és tanulatásunk. — Kirándulásaink. — Balesetem. — Kossuth vendégei. — Betegségem. — Téli időtöltésünk. — Mészáros Lázár estélyei. — Jazmadzsi osztrák kém szereplése.)

Ügylátszik a város lakói előre értesítve voltak jövetelünk felől, különben nem hiszem, hogy akkora

*) Az emigránsok, sírját később kőlappal jelölték meg, melynek feliratát lásd László Károly id. műve 36. lapján.

néptömeggel találkoztunk volna a város északkeleti bejáratánál.

A kíváncsi sokaság két csoportot képezett; az egyik csoport mintegy 50 60 férfi az országút baloldalán, a másik csoport mintegy 2 3 száz nő az országút jobb oldalán foglalt állást. Midőn köztük végiglovagoltam, azt a felfedezést tettem, hogy a nők Ázsiában is kíváncsiabbak a férfiaknál, s egyszersmind arról is meggyőződtem, hogy nem nagy hiedelemre találhatott az a rólunk elterjesztett rémhír, hogy mi emberek volnánk.

Eleinte csak gróf Batthyány Kázmér családjával és Szöllősy Ferencz nyertek a városban elhelyezést, a többiek mindnyájan a város keleti végén lévő nagy kaszárnyába lettünk beszállásolva, hol rajtunk kívül egy zászlóalj gyalog-, és két század lovaskatona volt elhelyezve. Később azonban Gyurmán családjának, Ihsz alezredesnek, Szabó Samunak, és az öreg Cseh Imrének is megengedték a városban való lakást.

A város északkeleti bejáratánál egy hegy aljában állott az a paralellogramm-alakú egy emeletes kaszárnya, hol elszállásoltatánk, és pedig: az emelet közepén egy kirugó pontban Kossuth és családja, elég kényelmesen.

Az épület három szegletében laktak: Bulharin tábornok; Dembinszky és Mészáros altábornagyk; a negyedik szegletben Asbóth Sándor alezredes. Közül a nők lettek elhelyezve; Kovács J. őrnagy és Fokner alezredes 2—2 szobát kaptak, Perczel Mór tábornok pedig családjával a Kossuth lakával átelleni helyiségben nyert egészen lakályos szállást. A *majorum gentium* közül a nőtlenek, mint pl. Asbóth, Berzenczey és Katona Miklós kaptak személyenként egy szobát, míg mi *minorum gentium* ketten, sőt hárman is laktunk egy szobában, melyek egy-egy nagy teremből deszkákkal lettek e célra ideiglenesen átalakítva. Az emeleten laktak még Wisoczky tábornok, és a lengyel tisztok az épület nyugoti oldalán. Alant lakott Házmán, Lórody, Koszta Márton, László Károly és mások.

Az épület nyugoti kijáratánál az őrszoba mellett volt Szolimán bey kis hivatalos szobája, ő maga háremével a városban lakott. Alant lakott még: Achmed ezredes, egy lovas őrnagy, kinek nevét elfeledtem, a török tisztok és a török legénység; a délkeleti oldalon voltak a konyhák, a Lüllei kantinja, és a Kapner vendéglője.

A lovas istálló a kaszárnya feletti dombon állott, mintegy száz lépésnyire a laktanyától. Magyar honból hozott saját lova volt Kossuthnak, gr. Bathyanynak 2—3 drb., Perczel Mórnak kettő és Asbóth Sándornak három.

Minden szoba kapott eleinte egy katonát mint díszőrt, pár nap múlva azonban ezek görög és örmény egyénekkel lettek felváltva, kik mint szolgák alkalmaztattak, s csak Kossuthnál maradt állandóan egy hadnagy, s Mészáros altábornagnál egy őrmester díszőrül, kik őket mindenhová kísérték.

Kossuth a laktanya közelében egy holdnyi bekerített kertet is kapott, melyben csinos kis kerti lak volt. Itt főzték Ihsz, Fráter, Török és László Károly naponta rendre étkeiket, itt tanúlgattam én is László Károlylyal a Házmán által feladott francia leczkékét.

Elhelyezkedésünk utáni napon, midőn a laktanyából kiléptünk, igen meglepett, hogy mindenkit egy török katona kísér, a mi sokaknál nagy elkeseredést szült, pedig az a katona semmi egyebet nem tett, mint ha valamit vásárlánk, s látta, hogy igen drágán akarja valamely görög vagy örmény kereskedő árúczikkét megfizettetni, kikapta kezünkől a pénzt, a kereskedőt összeszedta, aztán fizetett a mennyit elegendőnek vélt, s a többi pénzt nekünk visszaadta. Míg az árúczikkek

áraival megismerkedénk, én e sarkunkban járó katonát valóságos áldásnak tartottam.

De egy más eset még nagyobb meglepetést idézett elő. Szolimán bey ugyanis a megérkezésünk utáni napon a városban parancsot doboltatott ki, melynek egyik pontja így hangzott: *A városra érkezett padisah (török császár) vendégei közül senkinek meghalni nem szabad. Kiutáhiába!*

Midőn e parancsról értesültünk, mindnyájan azt hívők, hogy Szolimán bey megbolondult, s megvallom aggódva néztünk a jövőbe, mert ha Szolimán beynek kedve lenne egyik nap ezzel épen ellenkező parancsot kidoboltatni, mi az ördögöt tehetnénk mi életünk biztosítására? Az öreg Cseh Imre bátyánk körül sereglénk hát, mondván, hogy ily parancsot csak egy számár török parancsnok adhat ki.

— Igen, felelé az öreg, ilyen parancsot csak egy okos, előre látó török parancsnok adhat ki, és ily parancsot minden igaz és nem igaz hívő kiutahiai polgár egyszeri kidobolásra nagyon jól megért, mert hát tudjátok meg, hogy ha e parancs nélkül valamelyik vásott ficzkó egy hárembe talált volna tévedni, a török levágta volna fejét s egyszerűen kidobta volna azt a hárem ablakán! Most már ki hát a bolond és számár? — Hanem azért senkinek sem kommandálom, hogy a háremek körül ólalkodjék!

Mindenki a már Sumlán beadott rang szerinti havi illetékét kapta fizetésül, mely később felemeltetett; s ebből megkellett élni, mert mint fentebb láttuk, Szolimán bey kidoboltatta, hogy meghalni nem szabad. Nem is halt meg Kiutáhiába tudtommal senki!

Eleinte magunk főztünk, nemsokára aztán Kaprür állított fel egy vendéglő-télet; itt csillapíták sokan, kiknek szűkön jutott a mindennapira, meglehetősen étvágyukat, s nagy előnyükre volt, hogy nála az étkek ára havi illetékeinkkel arányosítva valának, sőt némely ételt talán nagyon is olcsón árultak.

Még ma is, ha néha aféle kerekre idomított karmánádit látok, ott képelem a tál mellett Kapner barátom vörös tejű, vörös arcú és vörös szakálú himlőhelyes képét is, s hallom étvágyra gerjesztő szövegét: „Es ist sehr gut, du sollst es nur kosten.“ Volt kantinunk is, a laktanya belső udvarán, hol Lüllei zsidó menekült-társunk drága pénzért beafsteak-ekkel, sonkákkal, sörrel, borral, rummal s más Konstantinápolyból szerzett csemegéekkel traktált.

Dalárdát is szerveztünk. Harezi pajtásunk, ki ott-hon a nemzeti színház kóristája volt, magával hozta, gitárját, mi pedig valami tizen saját torkunkat ajánltuk fel s rövid időn a kantint valóságos esti gyűhelylyé varázsoltuk.

Itt tánczoltatta meg egyszer többek közt Mészáros altábornagy a dalárda hangjainál gróf Batthyány Kázmérné, a csárdás végeztével mondván neki: E bizony jól esett, hűgom!

Ács Gida és Szerényi barátaim Szabó Samunál étkeztek, s néha a változatosság kedvéért egy-egy ebédre én is velük tartottam. Szabó Samu házigazdájának volt egy igen csinos leánya, a piros nadrágos Fádik; ő gyakran elbeszélgetett velünk, s beszédközben még az is megtörtént, hogy arczfátylát (a mi tulajdonképen az egy kendő forma lepel, melyből rendesen csak az orra és szép szikrázó fekete szemei látszottak ki) addig igazgatta jobbra-balra, míg pár másodpercze gyönyörű halvány rózsza arcza, s mosolygó piros ajkai is láthatók valának.

Egy ily társalgás közben történt egyszer, hogy én — nem lévén még a török nyelvben elég szabatos — valami furcsát mondhattam, mert a szép Fádik fátylát hirtelen arczára vonta, s hátat fordítva elszaladt. Ács

barátom aztán elég méltánytalan volt, e jelenetet a következő verssel megörökíteni :

Ázsiában egy huszár
Görbe famankóval jár,
Attakiroz a leányra,
De az nem néz a sántára,
Rákiált: Héj, topál gyaur *)
Ektöródjo, innen az úr!
Fejére egy kendőt borít
A huszárnak hátat fordít,
S a huszár a famankóval
Nagy szomorán odább loval.

Harci ezt a verset aztán kottára tette, s a mi reám nézve legmegalázóbb vala, a kantinban gyakran — mint dalárdatag — nekem is danolnom kellett. Pedig én még mindig az Erdélyben érettem epedő T. Lujzárról ábrándoztam, és szívem keserveit a következő tízlábú versben fejeztem ki:

Messzi tőled rózsám, Ázsiában
Tengődöm egy török kaszabában.**)
Hegyaljában, város végén áll a
Lakóhelyem, üveges kaszárma.
Korán reggel, ha a hajnal pirúl
Elszáll az éj szobám ablakiról
Elszáll az éj, s belép búbanatom,
Érted van ez egyetlen galambom.
Kiutahia turbános embere,
Mig búzáját teríti rendekre,
Addig én, mint mesében a lélek
Hegyen-völgyön bujdosklok, s kesergek.
Csak ne felejtis el, ez egyre kérlek,
Mig te tőled ilyen messzi élek,
Hisz a nap sincsen mindig az egen
Megfordít még mindent a jó Isten!

Harci ennek is nótát csinált, és pedig szívetrázó szomorú, s mikor aztán a dalárda énekelte, a publikumnak csak úgy potyogtak a könyei. Ekkor láttam, hogy másnak is van rózsája odahaza!

Volt kis olvasóköriünk is, hová pár magyar hírlapot járatánk, melyeknek egyike a „Hölgyfutár“ vala. De talán említenem sem kell, hogy e lapokat igen rendetlenül és hiányosan kaptuk.

Probálgattunk tanulni is. Berzenczey fellépett, mint angolnyelv-tanár, minthogy azonban ő maga sem tudott jól angolul, nem csodálkozom, hogy mi az angol nyelvet nem tudók elsajátítani. Házmantól francziául tanultunk; e nyelvben már több eredményt tudánk felmutatni; hanem a reánk nehezült kedélyállapot, a keblünkben naponta mélyebben gyökeret vert honvágy, a rideg sorsunkon való gyakori kétségbeeséssel határos bizonytalanság daczára erőlködéseinknek, minden kedvet és szorgalmat megbénítanak. Később Szabó István ezredes is ide került; ő számtant és algebrát tanított, de különösen megtanított arra, hogy mikép kell a sors csapásait nyugodt lélekkel, panasz nélkül tűrni.

Néhány hét elteltével a kaszárnyából való kimenetelünk alkalmával engedély-jegyeket kaptunk és a katonafedezet sarkainkból elmaradt, hanem ez csak veünk történt, nagyobbjaink mindig katonai kísérettel jártak.

Kossuth lakásán az előszobában, hű arabs szolgáján kívül, egy Szolimán bey által oda rendelt lovas hadnagy is mindig ott tartózkodott, Mészáros Lázár lakásán pedig egy őrmester (ipcsásos). Kossuthnál ezenkívül, kik kíséretéhez tartoztunk, úgynevezett *napot* tartottunk, mely abból állott, hogy rendszeren aznap szobáinkban tartózkodánk, sétáiban Kossuthot kísértük, vele ebédelünk, s vacsoráltunk, stb.

A gyönyörű tavaszi és nyári reggeleken Kossuth rendszeren Asbóth Sándor, Kalapsza, Achmed lovasezredes társaságában, és néhány török lovas kíséretében gyakran

kilovagolt Kiutahia festői vidékére. Néha én is velük tartottam, s ilyenkor egy-egy cziprus vagy platán lombjai alatt a Borzuk patak partján reggeliztünk, hová Achmed vagy Szolimán bey pompás reggelit rendeltek, mely csibével készült pilaf, tojás rántotta, pátlidzsánból és egyéb ízletes török csemegéből állott.

Egy ily kilovaglás alkalmával történt első végzetes balesetem. Asbóth egyik három lábú angol telivér szürkejét lovagoltam, egyik hátsó lábát ugyanis nem számított lábnak, mivel az valamelyik csatában meglett szúrva, s erre a lábára mindig biczentett. Eszkisehir felől a kiutahiai völgyet a Borzuk-patak metszi át kristálytisztá vizével. A patak virányos partjánál megállottunk. Kossuth Asbóth-hoz fordulva kérde: „Van-e lovas, ki ezen az akadályon áthatolhatna?“ Asbóth felelet helyett hozzám fordul, és mondja: — Kapitány úr, a szürke kész, ha önnek tetszik.

Szó nélkül vettem sarkantyúba a szegény párát, s egy másodperc alatt a túlsó parton valék. A török lovasság közül is néhányan megkísérlék az áthatolást Achmed ezredes unszolására, de siker nélkül. Kossuth rám kiált: — Már most kérem a százados urat, vissza is jönni. Ismét egy pár sarkantyú a szürke oldalába, s én már a kíséret tagjai közt valék, hanem a mint a szürke az általam lábnak be nem számított negyedik csontját a földre tette, megbicsaklott, és én a nyeregben előre bukva megsérültem, de azért fájdalom daczára a kirándulásban részt vettem.

Másnap napos valék. Ruttkaynének, (ki június 18-án érkezett meg Kossuth gyerekeivel), ebédközben nagy kedve kerekedett, a „Szultánbák“ gyönyörű völgyét és kertjeit megtekinteni. Kossuth tehát délutánra egy sétát indítványozott oda, melyen bár erőlködve a fájdalomtól, magam is résztvettem.

Szobámba érve, kimerülten vettem magam ágyamba, melyet csak néhány hét múlva bírtam elhagyni.

A nyári meleg napok beálltával Szolimán bey alaktanyától nem messze, egy emelkedett szellős lapályon, egy nagy négyszögű sátrat vonatott számunkra. Itt találtunk legenyhébb menhelyet a tikkasztó nagy melegben, mely reggel 10 órától délután 4 óráig tartott; az esték és reggelek azonban meglehetősen hűvösek voltak.

A hosszú nyár végén *Urquhard*, a híres angol keleti utazó és parlamenti tag, Thomson és Massenberth esquire, angol gárdatiszt, látogatták meg Kossuthot. Asbóth Sándor tiszteletükre szobájában nagy vacsorát rendezett. Először láttam itt az angol lelkesedést ügyünkért s ez este határozottam el angolul tanulni s másnap hozzá is fogtam; sok eredményt azonban nem tudtam benne felmutatni.

Az ősz beálltával beköszöntött nyomorúságom is: jobb lábom egészen megtagadta a szolgálatot s a török kórházba kerültem. Spaczek Lajos, a Kossuth orvosa hat egész hétig ugyan eléggé igyekezett Konstantinápolyból hordott szerekkel lábomat helyrehozni, de mind hiába, még megfordulni sem tudtam segítség nélkül ágyamban.

Ily állapotban egy este a kórház kigyúladt Sárkir, az én török katona ápolóm felugrik s nagyott kiáltva: „ég az ispotály,“ fegyverét is ott hagyva, elszaladt. Eleget erőlködtem ágyamból felkelni, de bizony nem tud-

E vendégek (László Károly id. műve 48. l. szerint) október 12-én érkeztek Ruzskovics francia orvos és Regaldi olasz rögtönző költő kíséretében, a kit forrásunk így jellemez: „Ez egy sajátos ember, a milyen jeles ő a rögtön-verselésben, épen olyan ügyetlen gyáva az életben; szórakozott, neveltségig félénk a lovaglásban, a macskától úgy fél, mint valami tigristől, stb. efféle.“ S ezek fel-foghatása végett kacagató példát is közöl.

*) Törökül = sánta hitetlen.

**) Törökül = város.

tam. Midőn már szobám padlása csaknem rámszakadt, ugrik be báró Diószegi Gejza másodmagával s így mentett meg, visszavive kaszárnyai szobámba.

Aztán a tőpök gőzfürdők némileg helyrehoztak, de egész Kiutahiában letem alatt mankón jártam.

Kossuth, napontai sétáit kivéve, melyeket rendszeren a már említett kertjében tett, s mely róla *Kossuth-bághcsi* (Kossuth-kert) nevet nyert, folytonosan dolgozott íróasztala mellett; kiterjedt levelezést folytatótt Európába és Amerikába. E levelezései ügylátszik sok pénzébe kerültek, mert daczára igen szép havi járadékának és gazdaságos házi költségeinek, gyakran az Ihasz segítségét kellett igénybe vennie.

Télire a szultán minden szobának egy öntött-vaskályhát s minden egyénnek egy kaftánt, az alantosság tiszteteknek és embereknek egy daróczköpenyt küldött ajándékba. Ez ajándékokat egy juszbási (százados) hozta el, ki szobáról-szobára járt. fáradsága jutalmául baksist (ajándékot) kérvén Nem tudom, nagyobbjainktól mit kapott, de én 2 grust adtam neki, s ő megköszönte. Egy kissé furcsának tetszett ez az eljárása, de hiába, ez itt szokás.

A nélkülözés többeket varrni is megtanított. Mihálovics kezdte meg a varrást, gyönyörű ingeket készítve. Az ajándék-köpenyből én is téli kabátot varrtam; s huszár-köpenyemet ázsiai kecskebőrrel béleltem ki s e képen láttam el magam télire; mert bárha Ázsiában valánk is, a magas fekvésű Kiutahiában deczember, január és február hónapjaiban ép oly telünk volt, mint bármely részében Magyarországnak.

A tél beálltával az öreg Mészáros, Katona Miklós ezredest megbízta, hogy a „minorum gentium“ intelligenciáját kérje fel hozzá az egész téli időnyre theára és whistre, oly beosztással, hogy sorrendben minden este három egyén jelentkezék nála.

Hetenként egyszer került a sor mindenkire; az est minden pártoskodás és politikai, színezet nélkül vidáman és kedélyesen folyt le, az öreg úr patogó élcei között. Kossuthnál esténként praeferancz-parthie volt, melyen rendszeren Kossuth, Kossuthné, a napos és Ihasz vagy Asbóth vettek részt. Perczel Mórnál főszerepet játszott a durnyó és a whist, melyen rendszeren a két Perczelné, Dembinszky altábornagy, Házmán, Berzenczey, Szerényi, Timári és néha Mészáros altábornagy vettek részt. Nyerészkedő játék azonban nem fordult elő.

A tavasz közeledtével reményeink is éledni kezdtek. Híre járt, hogy internáltatásunknak nem sokára vége szakad. Leginkább az *Amerikai Egyesült Államok* kormányában bízánk.

E közben egy Jazmadzsi nevű örmény eredetű osztrák biztos jelent meg Kiutahiában;*) minő megbízatással, nem tudom, mert csak Szolimán bey-jel közlekedett s ha nem csalódom, titokban Szöllössy Ferenczcel is. Szolimán bey egyik napon valami ürügy alatt Mészáros altábornagyot magához kérte. Mészáros, beléptekor ott találta Jazmadzsit, ki őt azonnal per „ezredes úr“ czímezte, mondván, hogy számára amnesztiát hozott. Mészáros azt felelte neki, hogy: — „Ha ön engem címezni akar, úgy én altábornagy vagyok, amnesztiájára pedig nincs szükségem. Aztán Szolimán beyhez fordulva mondá: „Igen sajnálom, ha ön ezért fárasztott ide“ s azzal távozott.

Mint hogy 1848-ig Mészáros Radetzky tábornaggyal benső baráti viszonyban élt, nem tartottuk lehetetlennek, hogy Jazmadzsi zsebében csakugyan ott volt Mészáros amnesztiája; annyival is inkább, minthogy ez esemény után Szolimán bey nyíltan beszélte, hogy Mészáros internálása rövid időn véget ér, míg Kossuth és a több internáltak továbbra is Kiutahiában maradnak.

(Folytatása következik.)

HALÁLOZÁSOK.

Cserépy István, Losonc város volt pénztárosa, 48-as honvéd, júl. 16-án meghalt Losoncban 63 éves korában.

Horváth Gábor, nyugdíjas honvéd-hadnagy, mint dr. Éder József munkatársunk írja, 1894 július 20-án Székesfehérvárott, 73 éves korában elhunyt. A boldogultat a szabadságharcz a Hessenhamburg nevet viselő cs. gyalogságnál találta, honnan a Prinz Preuss-okhoz, mint hadnagy áttétetvén, vitézül végig harcolta azt. A forradalom lezajlása után életfentartásáért mint vendéglős küzdött, de sajnos, nem nagy sikerrel, miért is a honvéd-nyugdíj, melyet több év óta élvezett, valódi jótétemény volt a törődött munkaképtelen aggastyánnak. Horváth Gábor érdeme, a téllenségre kárhoztatott székesfehérvári honvéd-egyletnek újra feleléstése, melynek 1881—1885-ig elnöke volt. Ez időtől fogva mint választmányi tag is buzgó részt vett a honvédegyekben, lehet mondani egy kis irodát tartott a folyamodó honvédek számára, kiket frással és jó tanácsal igyekezett nyugdíj- és segélyezéshez juttatni. A szabad eszmékért lelkesülő, szerény, becsületes ember volt. Özvegye, katona-fia és hajadon leánya siratják. Temetésén a honvéd-egylet testületileg, majdnem teljes számban jelent meg s koporsójára diszes koszorút helyezett.

Kozmorszky Antal, háztulajdonos, volt 1848—49. kormánybiztos elhunyt Budapesten július hó 21-én, 78 éves korában.

Mrákovits Jakab, 1848—49. honvéd-közvitész jun. 15-én elhunyt. Szolgált a bácskai honvédsapatnál és a

szabadságharczot végig küzdötte, legutóbb az éhenhalástól a nyugdíj mentette meg. Élt 90 évet. Baján, 1894 július 14-én. Bejelent: Taub József e. elnök, Gardalis Lajos e. jegyző.

Veréczy Lajos, 48-as honvédszázados, a máramaros-megyei honvéd-egyesület elnöke, megyei árvaszéki elnök, júl. 16-án, 72 éves korában Máramaros-Szigeten meghalt.

KÜLÖNFÉLÉK.

Mennyi adófizetés esetén van a honvédeknek nyugdíj-jogosultságuk? E tárgyban Nedeczky István az orsz. honvéd egylet kezelő hivatalának főnöke, a kolozsvári honvédegyelet jegyzőjéhez irt levélben az alábbiakat közli: vagyontalannak tekintetnek: a tisztek ha alapadójuk nem több 5 frtnál, altisztek és közemberek,

*) Ez egy kis időtévedés, amennyiben Jazmadzsi már az ősz elején megjött és róla *László Károly* 1850 szept. 8-iki naplójegyzetében (ld. id. műve 47. l.) többek közt így ír: „Kossuth Szolimán beyt Jazmadzsinak tüsténti kiutasítására szólította fel; de ő ezt, — miután annak már 24 órai maradást engedett — adott szava megszegése nélkül nem tehetette; hanem megígérte, hogy ha ekkor távozni nem akarna, a legcsúfosabban üzi ki a városból. — Jazmadzsi nem vette tréfának a dolgot s másnap a nélkül, hogy czélját érte volna, Konstantinápolyba, hol ő az osztrák követségnél tolmács, visszaindult. Őt nap múlva kapta Szolimán bey a hivatalos levelet Konstantinápolyból postán, mely tudatja vele Jazmadzsi jövetelét s melyben intetik, hogy ébren legyen s vigyázzon, hogy az internáltakhoz s azok kísérőihez se lelki, se testiképen ne férhessen s hogy magát Kutahiában meg ne fészkelje.“ Nem hiába féltették hát az emigránsok Kossuthot és főbijeiket. *Közl.*

ha alapadójuk nem több 2 frtnál. Megjegyzem, hogy alapadónak kizárólag a föld és ház osztály adó tekintetik, községi adó, állami pót adó, és kereseti adó figyelembe nem vétetik. Igen természetes, hogy a kereseti adó csak akkor hagyható figyelmen kívül, ha az illető birtoka után van kereseti adóval megróva, míg ellenben orvosok, ügyvédek, tanárok stb. kereseti adóját figyelmen kívül hagyni nem lehet. Egy másik levélben erre vonatkozólag még kiegészítésként ezeket írja: Szorosan véve, azon volt 1848—49. évi honvédek, kik valamely ipart űznek s ezen működésük után 2 frtnál több kereseti adót fizetnek *nem nyugdíjképesek*. A bizottság ily esetekben azonban, ha a beküldött iratokból kitűnik, hogy az illető keresetképtelensége miatt, adóleírásért folyamodott és a szegénysége egészen nyilvánvalóvá van téve, esetről-esetre *rendkívüli segélyben* részesítheti s rendszerint részesíti is őket, hogy azon esetleges különbözetet lehetőleg kiegyenlítse, a mi egy ilyen igazán szegény iparos és mégis némi vagyonnal bíró (de 2 frt alapadónál kevesebbet fizető) egyén közt van, mert sok esetben a 4—5 frt adót fizető iparosok kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint a fentemlítt egyének. Az eljárás egyöntetűségéért azonban egy meghatározott összeget kellett felvenni alapadóul s ettől eltérés a szabályok szerint nem lehetséges. Budapest, 1894 július hó 23-án.

Hol a 11 zászlóalj zászlója? Az erdélyi hadseregben egyik legvitézesebb zászlóalj volt a XI-ik, mely a legintelligensebb elemekből alakult s a mely minden csatában halált megvető bátorsággal döntő befolyást gyakorolt a győzelemre s azért Bem a veres sapka viselésével tüntette ki. Ez a zászlóalj jobbra kolozsvári fiukból alakult. A zászlóaljnak *br. Radák Istvánné, gr. Rhédei Klára* a kitűnő magyar honleány és főrangú úrnő készített igen szép és értékes zászlót. Ezt a zászlót Rényi Antos János, Szigethy Miklós, Inczédy Sámuel őrnagyok vezetése alatt a zászlóalj az erdélyi csatákban dicsőségesen lobogtatta, megvédelmezte, diadalról-diadalra juttatta, Zsibón R. Antos Ferencz a fegyverletételkor megmentette, és az 50-es években, báró *Radák Istvánné* gróf Rhédey Klára zászlóanyának *kezébe juttatta*, ki is azt mindég magával hordozta, és azt a végakarátát nyilvánította volt, hogy történhet halála alkalmával, velle temessék el. Később, a nem remélt jobb idők beálltával, midőn az első 1848—49-es országos honvéd gyűlés, Klapka György tábornok elnökleté alatt tartott, a néhai báróné, *Antos János és Bernát Albert* vejei által, a honvéd gyűlésnek átadatta, mely ezt a budapesti múzeumnak megőrzés végett kézbesítette Jó volna, ha a többi zászlóaljok intézői is hirt adnának arról a „Történelmi Lapokban“, hogy zászlójuk a fegyver letétel után hova került s a mi még megszerezhető, azt belküldenék a kolozsvári orsz. ereklye múzeumba megőrzés végett.

Kossuth szobra. A Kossuth Lajos emlékének megörökítésére alakult országos bizottsághoz a bazai takarékpénztár 66-ik kimutatása szerint, a mai napig 147,898 forint 69 kr. folyt be. Ehhez az összeghez azonban még újabb adományoknak kell jönniök, mert arra, hogy Magyarország legnagyobb flának méltó szobor állíttassék, ez az összeg csekély. *Mágnásainknak, főpapjainknak most alkalmuk nyílnék kimutatni hazafiságukat de vajjon kimutatják-e?*

Mi lesz a Kossuth koszorúival? Az ország fájdalomának és részvétének szimbolumai, annak a tömörködés koszorúnak szalagjai, mely Kossuth Lajos ravatalát fődte, eddig ideiglenesen a Vigadónak a harmadik eme-

letén két teremben voltak elhelyezve. Ugyanitt találtak helyet azok a koszorúk, a melyek ellenállnak az enyészetnek, az aczél-, üveg-, porcellán-, bőr-, öntött vas- és bronzkoszorúk, valamint az az öt ezüst koszorú is, a melynek magának közel 3000 forint az értéke. A város gazdája most — mint értesülünk — előterjesztést intézett a főváros tanácsához az iránt, hogy a míg a múzeumot ki nem bővítik, egy Kossuth-szobát rendezhessenek be, vagy míg elfogadható helyet nem jelölnek ki az ereklyék-számára, engedjék meg neki, hogy a becses dolgokat ládába rakhassa el, mert úgy kevésbé fog rajtuk a por és a romlás. Az ereklyék elhelyezésére különben egy 25 méter hosszúságú teremre volna szükség. Magunk részéről czélszerűnek tartanók azt, ha a fővárosban egy külön álló épületet emelnének, a melynek *Kossuth-ház* volna a neve s a melyben minden Kossuth képből egy példányt, az összes koszorúkat, s valamennyi Kossuth ereklyét elhelyeznének, a Kossuth könyvtárral együtt.

A vizaknai honvédek emléke. F. év jul. 3-án negyedik évfordulati emléke volt annak, midőn 1890 jul. 3-án nagy vihar és felhőszakadás következtében a Vizaknán 1849 febr. 4. csatában elvérzett 349 honvéd közül háromszáznak sirjától szolgáló Nagy-Akna vízzel megtelvé, aznap 2, másnap 3, később 27-én pedig 1 honvédet az ár teljesen rothatlan állapotban vízszínre hozott fel. E párját az egész világon ritkító csoda-eseménynek negyedik évfordulati-emléknapja úgy tartatott meg, hogy szentkatolnai Bakk Endre a sírt, melyben a jelzett hat honvéd, egy kar és egy láb temettetett, rendbehozta s koszorúval ellátta, úgy a sírnak, mint az emlékek kerítését részben megnyitotta, az odavezető utat szabályozta s kiporondoztatta, a Nagy-Akna kerítését is megújította. Miknek eszközzésénél segítségül voltak mélt. Züllich István ajándékozott 5 forintot, a helyi t. városi tanács pedig 15 egy öles tölgyfa-darabot, t. Kemnitzky Ámánd a k. ácsokat engedte át az ácsmunka végzésére. A költséget részben fedezte az emlékalap is, mely létrehozására, a mint már közölve volt, sz. Bakk Endre adott 100 frtot, mélt. Sombory Lajos 10 frtot, t. Vincze István és neje 10 frt, t. Kuskó István 10 frt, összesen 130 frtból áll even alap, mit bár még egyes jöltevők kegyesek lennének gyarapítani, hogy az emlék fenntartása kellőleg biztosítva lenne.

Turóczi Mózes ágyúí. A „Történelmi Lapok“ mult évi számában közöltük Turóczi bá s ágyúöntő-társai csoport-képét, hogy a jövő számára megörökítsük őket. Nehány kolozsvári kolégista most székelyföldi körútjukban július elején a képen látható Turóczi bácsit is felkereste, s erről az egyik turista: *Veress Ferencz* (Veress Endre munkatársunk öcsese) a következő érdekes kis tudósítást közli velünk: „Kézdi-Vásárhelyt az öreg 83 éves Turóczi Mózes is felkerestük, a 1848-ban *64 ágyút* öntött sajátkezűleg egyedül, az udvarában most is álló színben. Ezeket az ágyúkat aztán Gábor Áron kipróbálta, s a jóságos arcú öreg könyezve mondta, hogy a nagy mester a szabadságharcban a repülő galambot is lelőtte az általa öntött ágyúkkal.“

HONVÉDEGYLETEK KÖRÉBŐL.

A 48-as honvéd-egyletek autonómiája.

A 1848—49-iki honvédek egyesületeinek 1867 óta autonómiájuk volt, a melynek megnyirbálását soha semmiféle hatóság meg nem kísérelte. Most a kormány, mint írják, nem tudni mi okból, a 48—49. honvédek egyesületeinek autonómiáját megsértette. K. Horváth Ignác 48—49. honvédszázados most² felhívja bajtársait, hogy tiltakozzanak a miniszteri rendelet ellen.

Folyó évi május 15-ről kezdve, így szól a felhívás a budapesti honvédegyelet elnöksége egy felhívást bocsátott ki s azt a Rikán-belőli honvéd-egyletnek is megküldötte, melyben csatlakozásra hívja fel egyletünket, hogy együttesen emeljük fel tiltakozó szavunkat azon rendelet ellen, mely által a közigazgatási hatóság 27 év óta gyakorolt egyleti jogainkat egy tollvonással elkobozta.

Ez a kérdés reánk 48—49. honvédekre fontosabb, mintsem ilyes hatalmi intézkedés által megsemmisíthető volna. Huszonhét év óta fennálló mindenik kormány respektálta egyleti autonómiánkat és egyleti levékenységünk minden évben nyilalkozott, mert a Budapesten tartani szokott honvédnagygyűlés, az egyletek küldötteiből alakulva, a honvédügyről tanácskozva, annak eredményét mindig felterjesztette a kormányhoz, a hivatalos érintkezés háborítatlanul fennállott és autonomikus intézményeképp szerepelt. Nem vagyunk képesek megérteni, hogy az a közigazgatási rendelet micsoda sugalmazás folytán keletkezett, a budapesti központi honvédegyelet miért nem lett megkérdezve, mint az ilyes ügyekben illetékes fórum. Bár megrikkulva, de mégis tömörülve tiltakozunk az ilyes patenszű rendelkezés ellen, mert az nem egyéb, mint gúnyolódás a szabadságharc emlékeivel és a hatalom hivalkodása; különben is az alkotmányos fejlődés mezejére manapság olyan fojtó atmoszféra nehezedik, hogy megrendül ilyes hatalmi túlkapások után a bizalom alkotmányos küzdelmeink jövője iránt; hiszen az alkotmány fejlesztésének s megvédelmezésének reményét népünk a kormány férfaitól várja.

Abban a reményben küldjük sorainkat Magyarország honvédegyeleteinek, hogy egyetemlegesen adjunk hangot megbotránkozásunknak; hívjuk fel a sajtót, hogy intervenáljon ilyes merénylet ellen, mert úgy tetszik nekünk, hogy kormányunk összetévesztette a nyers erőt a jog fogalmával. A Rikán-belőli honvédegyelet nevében kijelentem a magam és bajtársaim nevében, hogy autonom rendelkezési jogunkról nem abdikalunk, azt csakis az erőszak konfiskálhatja el.

Brassó. 1894 július 1-én.

A Rikán-belőli honvédegyelet nevében K. Horváth Ignác, 48—9. honvédelezredes

XXV. társas estély. A mai jubiláris világban szokatlan dolog, hogy minden nagyobb zaj nélkül csendben jött össze a társaság a 25-ik estét együtt tölteni jul. 15-én. Szép számban voltak s fájó részvétellel emlékeztek meg, hogy a társaság egyik legnevezetesebb tagja, Inczedy Samu ezredes, ki az első estélyen jelen volt s azután is többször részt vett, a 25-et nem érte meg. Konstatálta a fehér asztal mellett csendesen mulatva a multak emlékeiről beszélgető társaság, hogy az összejöveteleken folytatott eszmecsereknak nagyon sok maradvány emléke van alkotásokban. Az összejövetelek létrehozója megígérte, hogy a jövő estélyre rövid áttekintést ír az eddigi összejövetelek eredményeiről. Együttal számba veszik a jövőben azt is, hogy a társaság tagjai közül kik, hányan vettek részt s az összejövetelek emlékére alapot létesítenek mindazok nevére, kik 25 estélyen együtt voltak.

Tanulók, mint a honvédek visszaemlékezéseinek feljegyzői. A Kolozsvárt megjelenő „Történelmi Lapok“ szerkesztő-bizottsága, tekintettel a nyári szünidőre, a következő felhívást adja ki: A tud. egyetemnek s más felsőbb és közép tanintézetek növendékeinek figyelmét a szerkesztő-bizottság felhívja, a közelükben élő 1848—49-es honvédek élményeinek lejegyzésére.

E leírás a honvédek elbeszélése után történhetik. E célból több ízben felkeresendők az öreg honvédek s megkérendők a nagy napok eseményeinek részletes elbeszélésére.

Az így keletkezett leírás az elbeszélő honvéd élettörténetének és egyéb viszonyainak ismerettségével a „Történelmi Lapok“ szerkesztőségébe, szépen, irodai papir egy oldalára leírva, a beküldő nevével ellátott zárt jeligés levélke kíséretében október 15-ig beküldendő.

E leíráshoz az öreg honvéd megszerezhető arcképének, netán meglevő egykorú jegyzeteinek, vagy egyéb okmányainak csatolása is kívánatos.

A szerkesztőség a beérkezett munkákat e célra alakított bizottsága által átnézetli. Azokat, a melyek még meg nem írt új történelmi adatokat tartalmaznak, egészben vagy részben a „Történelmi Lapok“-ban feldolgozza. A történelmi s egyúttal életrajzi adatok a kolozsvári ereklyemuzeumban helyeztetnek el állandó őrizetre. A beérkező munkák közül 3 általános történelmi értékkel bíró legjobb mű közül az I. a „Tört. Lapok“ három évfolyamának nemzeti színű borítékú, díszbe kötött példányával (30 korona értékben), a II. ugyanennek két évfolyamával (20 korona értékben), a III. pedig ugyanennek egy évfolyamával (10 korona értékben) fog megjutalmaztatni. Ezenfelül minden értékkel bíró leírás a „Tört. Lapok“ egy-egy kiadványának díszbe kötött művével (2—4 korona értékben) lesz kitüntetve. A pályázat eredménye a „Tört. Lapok“ 1895. jan. 1. számban tétetik közzé. E munkára, tekintettel arra, hogy az öreg honvédek emlékezetének fiókjai napról-napra záródnak, sőt számuk is mindinkább fogy s így együttes munkálkodással kell a multak emlékeit összegyűjteni, felkéretnek a vidéken lakó tanárok és tanítók is. Az általuk beküldendő értékesebb dolgozat iránti elismerésüül a mennyiben a következő időkre is felajánlják munkásságukat, a szerkesztő-bizottság a maga részéről nyújtható legnagyobb kitüntetést nyújtja azáltal, hogy munkatársainak gárdájába iktatja.

Részletes felvilágosításokkal és útbaigazításokkal minden irányban készséggel szolgál a T. L. szerkesztő-bizottsága.

Tájékozást nyújt különben az életrajzok összeállításához a túoldalra nyomott kérdő-ív.

Kolozsvár, 1893 jul. 15.

A „Tört. Lapok“ szerk.-bizottsága.

